

Vallási Kapcsolatok a Zsidósággal Szentszéki Bizottság

ÚTMUTATÁS

A ZSIDÓK ÉS A ZSIDÓSÁG HELYES ÁBRÁZOLÁSÁHOZ A KATOLIKUS EGYHÁZ IGEHIRDETÉSÉBEN ÉS HITOKTATÁSÁBAN

Vatikán, 1985. június 4.

Előzetes megfontolások

1982. március 6-án II. János Pál pápa a következőket mondta a püspöki konferenciák küldöttei és más szakértők előtt, akik Rómában összegyűltek, hogy tanulmányozzák az egyháznak a zsidósággal való kapcsolatait: „Tanácskozásukon Önök a katolikus oktatás és a katekézis kérdéseivel foglalkoztak, különös tekintettel a zsidókra és a zsidóságra... El kell jutnunk odáig, hogy a vallási képzés különböző szintjein, valamint a gyermekek és az ifjúság hitoktatásában ne csak őszintén, objektíven, előítéletektől mentesen mutassák be a zsidókat és a zsidóságot, anélkül, hogy ez bárkire sértő lenne, hanem ezenkívül tudatosítani kell a (zsidók és keresztények) közös örökségét is.”

Ebben a tartalmilag oly tömör szövegben a pápa a *Nostra aetate* 4. pontját követi, amelyben ez áll: „Gondoljanak tehát arra mindazok, akik hittant tanítanak vagy Isten igéjét hirdetik, hogy olyasmit ne tanítsanak, ami nem felel meg az evangéliumi igazságnak és a krisztusi szellemnek.” S a következő szavakhoz is kapcsolódott a pápa: „Ily nagy tehát a keresztények és a zsidók közös szellemi öröksége. Ezért akarja a zsinat támogatni és ajánlani a kölcsönös megismerést és nagyrabecsülést kettejük között.” Ennek megfelelően az *Irányelvek és útmutatások a „Nostra aetate” című zsinati nyilatkozat 4. pontjának végrehajtásához* harmadik fejezete, mely „Tanítás és nevelés” cím alatt egy sor konkrét intézkedést sorol fel, a következő ajánlással végződik: „Az ezekkel a kérdésekkel kapcsolatos információk a keresztény tanítás és oktatás minden szintjét érintik. Az információs eszközök között különleges jelentőségük van:

- a hitoktatási kézikönyveknek;
- a történelmi munkáknak;
- a tömegkommunikációs médiumoknak (sajtó, rádió, film, televízió).

Ezeknek az eszközöknek a hatásos alkalmazásához elengedhetetlen az iskolai, a szemináriumi, valamint az egyetemi oktatók és nevelők elmélyült képzése.”

Ezt a célt kívánják szolgálni az alábbi fejezetek.

I. A hitoktatás és a zsidóság

1. A *Nostra aetate* című nyilatkozat 4. pontjában a zsinat arról a „kötelékről” beszél, amely (zsidókat és keresztényeket) szellemileg összeköt, és szól a két fél „közös gazdag szellemi örökségéről”. Továbbá a zsinat hangsúlyozza: az egyház elismeri, hogy Isten szándéka szerint „hitének és választottságának gyökerei a pátriárkákig, Mózesig és a prófétáig nyúlnak le”.

2. A kereszténységet és a zsidóságot egyedülálló kapcsolatok kötik össze: „saját azonosságának szintjén kötődik mindegyik a másikhoz” (II. János Pál 1982. március 6-án), és ezek a kapcsolatok „a szövetség Istenének terveire épülnek” (uo.). Ezért a zsidóknak és a zsidóságnak nem mellékes szerepet kellene kapniuk a hitoktatásban s az igehirdetésben; nélkülözhetetlen jelenlétüket az oktatás részévé kell tenni.

3. A katolikus oktatásnak a zsidóság iránti érdeklődése nem csupán történelmi vagy archeológiai alapokon nyugszik. Fentebb idézett beszédében a pápa ismét említést tett az egyház és a zsidóság „figyelemre méltó közös örökségéről”, és hozzátette: „Ha számba vesszük saját magunknál ezt az örökséget, és figyelembe vesszük a zsidó nép hitét és vallási életét, ahogy azt ma is megvallják és élik, úgy ez hozzájárulhat az egyház bizonyos oldalainak jobb megismeréséhez is.” Arról van szó tehát, hogy a pasztoráció szempontjából fontosnak kell tartanunk azt az eleven valóságot, amely az egyházzal szoros kapcsolatban áll. A zsidó népnek ezt a maradandó valóságát figyelemre méltó teológiai formulával fejezte ki a pápa 1980. november 17-én Mainzban a Németországi Szövetségi Köztársaság zsidó közösségének képviselői előtt mondott beszédében: „... az Isten által soha föl nem bontott régi szövetség népe...”

4. Már itt is emlékeztetnünk kell az Irányelvek és útmutatások ama szövegére, amely a párbeszéd alapfeltételeit akarta körülírni. A bevezetőben szó van arról a köteleességről, „hogy igyekezzünk egymást mind jobban megérteni és újból megbecsülni”, mint ahogyan szó van „a zsidóság vallásos tradíciójának alapvető összetevőiről” is, valamint arról, hogy meg kell tanulnunk, hogy a zsidók által megélt vallási valóság mely alapvonásai lényegesek a zsidók felfogása szerint.

5. A zsidókkal és a zsidósággal foglalkozó keresztény tanítás sajátossága és nehézsége mindenekelőtt abban rejlik, hogy az oktatásban együtt kell kezelni több olyan fogalom-pár összetevőit, amelyekben az ó- és az újszövetségi üdvrendek közötti kapcsolat jut kifejezésre. Ilyenek: az ígéret és beteljesedés, a maradandóság és újdonság, a különlegesség és általánosság, az egyediség és példaszerűség.

Fontos, hogy az ezekkel a dolgokkal foglalkozó teológus vagy hitoktató próbálja meg már a tanítás során megmutatni,

- hogy az ígéret és a beteljesedés megvilágítják egymást;
- hogy az újdonság a korábbinak alakváltozása;
- hogy az Ószövetség népének különlegessége nem kizárólagos, hanem – Isten látásmódja szerint – nyitott az egyetemessé válásra;
- hogy a zsidó nép egyedülálló volta abban rejlik, hogy példaszerű legyen.

6. Végül „fölköztetné káros lenne a pontatlanság és a közepszerűség” a zsidó-keresztény párbeszéd területén (II. János Pál 1982. március 6-i beszéde). De miután nevelésről és oktatásról van szó, ez elsősorban a keresztények „saját azonosságának” ártana (uo.).

7. „Isteni küldetése szerint az egyháznak” – amely „az üdvösség egyetemes eszköze” és amelyben egyedül lelhetjük fel „az üdvösség eszközeit hiánytalanul” (Unitatis reintegratio, 3) – „természeténél fogva feladata, hogy hirdesse Jézus Krisztust a világnak” (Irányelvek és útmutatások, 1). Valóban hisszük, hogy általa jutunk el az Atyához (vö. Jn 14,6), és hogy „az az örök élet, hogy ismerjenek téged, az egyedüli igaz Istent és akit küldtél, Jézus Krisztust” (Jn 17,3).

Jézus megerősíti, hogy csak „egy nyáj lesz és egy pásztor”. Az egyházat és a zsidóságot tehát nem foghatjuk fel az üdvösség párhuzamos útjaként, és az egyháznak minden ember előtt tanúságot kell tennie Krisztusról mint Megváltóról, de úgy, hogy „következetesen tiszteletben tartja mások vallási szabadságát, mint ahogy ezt a II. Vatikáni Zsinat tanítja (a Dignitatis Humanae című nyilatkozatban)” (Irányelvek és útmutatások, 1).

8. Hogy mennyire fontos és sürgető feladat híveinket pontosan, objektíven és szigorú korrektségre törekedve tájékoztatni a zsidóságról, az kiderül az antiszemitizmus veszélyéből is, amely más és más köntösben mindig hajlamos újból megjelenni. Nemcsak arról van szó, hogy kiirtsuk híveinkből az antiszemitizmus maradványait, amelyek itt-ott még fellelhetők, hanem sokkal inkább arról, hogy a nevelés minden eszközét igénybe véve kialakítsuk bennük annak a teljesen egyedülálló „köteléknek” a tudatát (vö. Nostra aetate, 4), amely minket mint egyházat a zsidókkal és a zsidósággal összeköt. Így megtaníthatjuk híveinket arra, hogy becsüljék és szeressék őket – őket, akiket Isten kiválasztott, hogy előkészítsék Krisztus eljövetelét, és akik megőrizték mindazt, amit Isten ezen előkészítés során folyamatosan kinyilatkoztatott és adott –, mégha számukra nehéz is, hogy felismerjék benne Messiásukat.

II. Kapcsolatok az Ó- [\[1\]](#) és az Újszövetség között

1. Az a feladat, hogy a bibliai kinyilatkoztatás (az Ó- és az Újszövetség) egységét és Isten szándékát bemutassuk, még mielőtt e történelmi eseményekről egyenként is szólnánk, hogy így is hangsúlyozzuk: ezek mindegyike csak akkor nyeri el értelmét, ha a teremtéstől a beteljesedésig tartó egész történelem részeiként szemléljük őket. Ez a történelem az egész emberi nemet érinti, különösképpen pedig a hívőket. Ebben az értelemben Izrael kiválasztottsága csak az eszkatologikus beteljesedés fényében válik érthetővé (Róm 9-11), és így értjük meg még jobban a Jézus Krisztusban való kiválasztottságot a hit hirdetésére és az ígéretre való tekintettel (vö. Zsid 4,1-11).

2. Egyes eseményekről van szó, amelyek egyetlen nemzetre vonatkoznak, amelyek azonban a szándékát kinyilvánító Isten látásmódja szerint arra hivatottak, hogy egyetemes és példaszerű jelentőséggel bírjanak. Ezenkívül az is fontos, hogy az ószövetségi eseményeket ne csak a zsidókra tartozó eseményekként tüntessük fel, hanem olyanokként, amelyek személyesen ránk is vonatkoznak. Ábrahám valóban hitünk atyja (vö. Róm 4,11k; római kánon: *patriarchae nostri Abrahae*). S írva van ez is (1Kor 10,1): „atyáink mind ott voltak a felhő alatt, mind átkeltek a tengeren”. A pátriárkákat, a prófétákat és az Ószövetség többi személyiségét szentként tisztelte és fogja is mindig tisztelni mind a keleti, mind a latin egyház liturgikus tradíciója.

3. Az isteni terv egységéből adódik az Ó- és Újszövetség közötti kapcsolatok problémája. Az egyház ezt a problémát már az apostolok korában (vö. 1Kor 10,11; Zsid 10,1) és a hagyományban később is mindig a tipológia, vagyis az előképi értelmezés segítségével oldotta meg; ezzel húzták alá, hogy keresztény szempontból mennyire alapvető jelentőségű az

Ószövetség. Mindamellett a tipológia sokakban rossz érzést vált ki; ez talán azt jelzi, hogy a probléma még megoldásra vár.

4. Amikor tehát alkalmazzuk a tipológiát – melynek tanát és kezelését a liturgiából és az egyházatyáktól vettük át –, éberrel kell ügyelnünk arra, hogy kerüljünk minden olyan átmenetet az Ószövetségből az Újszövetségbe, amely csak törésként értelmezhető. Az egyház az őt éltető Lélek spontaneitásában határozottan elítélte Markion[2] felfogását és mindig szembehelyezkedett az ő dualizmusával.

5. Fontos aláhúzni: a tipológiai értelmezés abban áll, hogy az Ószövetséget az Újszövetség előkészítőjeként, valamint bizonyos mértékig annak vázlataként és előhírnökeként olvassuk (vö. Zsid 5,5-10 stb.). Így Krisztus válik az írások vonatkoztatási pontjává és kulcsává: „a szikla Krisztus” (1Kor 10,4).

6. Tehát igaz az is, és alá kell húznunk, hogy az egyház és a keresztények Krisztus halálának és feltámadásának fényében olvassák az Ószövetséget, és hogy ebben a tekintetben létezik az Ószövetségnek egy keresztény olvasata, amely nem okvetlenül egyezik a zsidó olvasattal. Ezért gondosan különbséget kell tennünk keresztény és zsidó azonosság között a bibliaolvasás sajátos módja tekintetében. Ez azonban semmiképpen sem kisebbíti az Ószövetség értékét az egyházban, és nem akadályozza meg a keresztényeket abban, hogy a maguk részéről árnyaltan és lelki haszonnal elsajátítsák a zsidó olvasat tradícióit.

7. A tipológiai olvasat mutatja csak meg igazán az Ószövetség mérhetetlen kincseit, kimeríthetetlen tartalmát és a titokzatosságot, amellyel tele van. Ez az olvasási mód nem feledtetheti, hogy az Ószövetség mint kinyilatkoztatás megőrzi önálló önértékét, amelyet az Újszövetség gyakran csak felelevenít (vö. Mk 12,29-31). Egyébként az Újszövetség maga megkívánja, hogy az Ószövetség fényében olvassuk. Ezt az eredeti keresztény katekézis mindig figyelembe is vette (vö. p1. 1Kor 5,6-8; 10,1-11).

8. A tipológia továbbá az isteni terv beteljesülésének előlegzését is jelenti, amikor „Isten lesz minden mindenben” (1Kor 15,28). Ez vonatkozik az egyházra is, amely már megvalósult ugyan Krisztusban, de Krisztus testeként még várakozik is végső beteljesülésére. Az a tény, hogy Krisztus teste tökéletes alakjának elnyerésére még mindig csak törekszik, semmit nem von le a keresztény lét értékéből (vö. Ef 4,12f.). Így az ősatyák meghívása és az Egyiptomból való kivonulás sem veszíti el jelentőségét és Isten tervében betöltött önálló szerepét azáltal, hogy ezek egyúttal közbenső szakaszok is (vö. *Nostra aetate*, 4).

9. Példának okáért a kivonulás az üdvösségnek és a szabadulásnak olyan tapasztalatát jelöli, amely nincs befejezve önmagában, hanem önértékén túl magában hordja a későbbi kibontakozás képességét is. Az üdvösség és a szabadulás Krisztusban már beteljesedett, és egyszersmind fokozatosan valósul meg az egyház szentségei által. Így közeledünk az isteni terv beteljesüléséhez, amelynek végső tökéletessége Jézusnak mint Messiásnak második eljövételével valósul meg, amiért nap mint nap imádkozunk. És végül megvalósul Isten országa, melynek eljövételéért ugyancsak naponta imádkozunk. Akkor majd az üdvösség és a szabadítás átváltoztatja és Krisztusba viszi a választottakat és az egész teremtetést (vö. Róm 8,19-23).

10. Ha kiemeljük a kereszténység eszkatologikus dimenzióját, még inkább tudatosul bennünk, hogy – a jövőt tekintve – az Ó- és az Újszövetség népe hasonló célt kíván elérni: nevezetesen a Messiás eljövételét, illetve visszatérését, még ha a néző- és a kiindulópontok eltérőek is. Így

világosabban számot adhatunk arról, hogy a Messiás személye, aki Isten népét megosztja, egyben az a pont is, amelyben találkoznak (vö. *Sussidi per l'ecumenismo della Diocesi di Roma*, 1982, 140). Kimondhatjuk tehát, hogy zsidók és keresztények hasonló reményt táplálnak, amely az Ábrahámnak tett ígéreten alapszik (vö. Ter 12,1-3; Zsid 6,13-18).

11. Figyelmesen hallgatva ugyanarra az Istenre, aki szólt hozzánk, ugyanazon az isteni szón csüggve tanúságot kell tennünk arról, hogy hasonló emléket őrzünk Órála és közösen reménykedünk Őbenne, aki a történelem ura. Így vállalnunk kell felelősségünket, hogy előkészítsük a világot a Messiás eljövetelére azért, hogy együtt síkra szálljunk a szociális igazságosságért, valamint az emberi személy és a nemzetek jogainak tiszteletben tartásáért, a társadalmi és nemzetközi megbékélés érdekében. Erre késztet minket, zsidókat és keresztényeket, a felebaráti szeretet törvénye, az Isten országának közös reménye és a próféták nagy öröksége. Ha a katekézis már idejekorán ebben a szellemben neveli az ifjú keresztényeket, akkor létrejöhét az együttműködés a zsidókkal, és így túljuthatunk a pusztá párbeszédre (vö. *Irányelvek*, IV).

III. A kereszténység zsidó gyökerei

12. Jézus zsidó volt és mindig az is maradt; küldetését önként „Izrael házának elveszett juhaira” (Mt 15,24) korlátozta. Jézus teljes egészében korának és az I. századbéli zsidó-palesztin környezetének gyermeke volt, aki osztotta annak minden félelmét és reményét. Ezzel csak még jobban kidomborodik mind az emberré válás valósága, mind az üdvtörténet tulajdonképpeni értelme, ahogy azt a Biblia kinyilvánította (vö. Róm 1,3f.; Gal 4,4kk.).

13. Jézus viszonya a bibliai törvényhez és annak többé-kevésbé hagyományos értelmezéseihez kétségtelenül bonyolult; a törvénnyel kapcsolatban nagy szabadságot tanúsított (vö. a hegyi beszéd „antitéziseit” Mt 21-48 – ahol is figyelembe kell venni az exegétikai nehézségeket – , Jézus viszonyát a szombattal kapcsolatos törvények szigorú megtartásához Mk 3,1-6 stb.). Mégis kétségtelen, hogy alá akarja vetni magát a törvénynek (vö. Gal 4,4), hogy körülmetélték és bemutatták a templomban, mint minden más zsidót abban a korban (vö. Lk 2,21.22-24), és hogy a törvény megtartására nevelték. A törvény tiszteletben tartását hirdette (vö. Mt 5,17-20), és megtartására szólított fel (vö. Mt 8,4). Életéhez hozzátartoznak az ünnepi zarándoklatok, még hozzá gyermekkorától kezdve (vö. Lk 2,41-50; Jn 2,13; 7,10 stb.). Többen is felhívták a figyelmet a János-evangéliumban a zsidó ünnepek jelentőségére (vö. 2,13; 5,1; 7,2.10.37; 10,22; 12,1; 13,1; 18,28; 19,42 stb.).

14. Említést kell tennünk arról is, hogy Jézus gyakran tanított zsinagógákban (vö. Mt 4,23; 9,35; Lk 4,15-18; Jn 18,20 stb.) és a templomban, amelyet gyakran felkeresett (vö. Jn 18,20 stb.). Tanítványai is így cselekedtek, még a feltámadás után is (vö. pl. ApCsel 2,46; 3,1; 21,26 stb.). A zsinagógai istentisztelet keretében akarta hírül adni, hogy ő a Messiás (vö. Lk 4,16-21). És ami a legfontosabb: az önátadás legnagyobb tettét a családi peszáliturgia vagy legalábbis a peszáh ünnep keretein belül akarta véghezvinni (vö. Mk 14,1.12 párh.; Jn 18,28). Mindez lehetővé teszi, hogy jobban megértsük az eucharisziát mint megemlékezést.

15. Isten Fia tehát egy nép és egy emberi család gyermekeként vált emberré (vö. Gal 4,4; Róm 9,5). Ez semmiképpen sem csorbítja azt a tényt, hogy Jézus az összes emberért jött a világra (bölcsőjénél zsidó pásztorok és pogány mágusok állnak: Lk 2,8-20; 2,1-12), és az összes emberért halt meg (a kereszt lábánál szintén ott vannak a zsidók – köztük Mária és János: Jn 19,25-27 – és a pogányok mint a római százados: Mk 15,39 párh.). Így testében eggyé

forrasztotta a két népet (vö. Ef 2,14-17). Így magyarázhatjuk tehát azt a tényt, hogy Palesztinában és másutt is a „népekből álló egyház” mellett ott volt a „körülmetelésből származó egyház”, amelyről Euszebiosz beszél (*Historia ecclesiastica* IV,5).

16. Viszonya a farizeusokhoz nem volt teljesen és mindig polémikus. Ezt számos példa tanúsítja:

- A farizeusok azok, akik figyelmeztetik Jézust az őt fenyegető veszélyre (Lk 13,31);
- Jézus dicséri a farizeusokat mint „írástudókat” (Mk 12,34);
- Jézus eszik a farizeusokkal (Lk 7,36; 14,1).

17. Jézus az akkori palesztin zsidók nagyobbik részével együtt magáénak vall több farizeusi tant: a test feltámadását és az olyan kegyességi formákat, mint amilyen az alamizsnálkodás, az ima és a böjt (vö. Mt 6,1-18); azt a liturgikus szokást, hogy Istent Atyának szólítsa; valamint az Isten iránti és a felebaráti szeretet elsődlegességét (vö. Mk 12,28-34). Ugyanez vonatkozik Pálra is, aki mindig megtisztelő dolognak tartotta farizeus voltát (vö. ApCsel 23,6; 26,5; Fil 3,5).

18. Pál (mint egyébként maga Jézus is) az írás olvasásának, magyarázatának és továbbadásának olyan módszereit használta, amelyeket korának farizeusai alkalmaztak. Ez vonatkozik Jézus példabeszédeire, valamint arra a módszerre is, ahogy Jézus és Pál egy bibliai idézettel alátámaszt egy végkövetkeztetést.

19. Azt is le kell szögeznünk, hogy a szenvedéstörténetek nem említik a farizeusokat. Gamáliel (vö. ApCsel 5,34-39) a főtanács egyik ülésén az apostolok védőjeként lép fel. A farizeusok kizárólag negatív beállítása könnyen vezethet helytelen és igazságtalan ábrázoláshoz (vö. *Irányelvek*, 1. jegyzet). Ha az evangéliumokban és az Újszövetségben máshol is mindenféle lebecsülő megjegyzéseket találunk a farizeusokkal kapcsolatban, úgy ezeket egy összetett és sokoldalú folyamat mozzanataiként kell szemlélnünk. Egyes farizeustípusok bírálata egyébként a rabbinikus forrásokból sem hiányzik (vö. Babilóni Tálmud, Szóta traktátus 22b stb.). A negatív értelemben vett „farizeusság” minden vallásnak a kárára válhat. Aláhúzhatjuk azt a tényt is, hogy Jézus éppen azért szigorú a farizeusokkal, mert közelebb áll hozzájuk, mint a korabeli zsidóság bármely más csoportjához (l. fenn 17.).

20. Mindez elősegítheti annak jobb megértését, hogy mire gondol Pál (Róm 11,16 kk.), amikor „gyökerekről” és „ágakról” beszél. Bármennyire új is az egyház és a kereszténység, eredetük az időszámításunk szerinti I. század zsidó környezetében keresendő, még mélyebben pedig „Isten titkában” (*Nostra aetate*, 4), amely az atyákban, Mózesben és a prófétákban valósult meg (uo.), míg Jézusban, a Krisztusban be nem teljesedett.

IV. A zsidók az Újszövetségben

21. Már az *Irányelvekben* (1. jegyzet) is szó volt arról, hogy „János evangéliumában »a zsidók« kifejezés a szövegkörnyezettől függően olykor »a zsidók vezetőit« vagy »Jézus ellenségeit» jelöli. Jobb, ha ezekkel a kifejezésekkel fordítjuk az evangélista gondolatát, mert így elkerülhetjük azt a látszatot, hogy a zsidó nép egészéről van szó.”

Ha a zsidó nép szerepét az Újszövetségben objektíven akarjuk bemutatni, figyelembe kell vennünk a következő tényeket:

A. Az evangéliumok hosszú és bonyolult szerkesztési folyamat végtermékei. A *Dei verbum* című dogmatikus konstitúció a pápai bibliai bizottság *Sancta mater Ecclesia* című instrukcióját követte, és e folyamatban három szakaszt különböztet meg: „A szent szerzők pedig úgy írták meg a négy evangéliumot, hogy a nagyszámú szóbeli vagy írásos hagyományból egyes részeket kiválogattak, másokat egybevonak, vagy az egyházak állapotára való tekintettel fejtettek ki, megtartva továbbra is az igehirdető formát, de mindig úgy, hogy Jézusról csak a szintiszta igazat közöljék velünk.” (19)

Nem kizárt tehát, hogy a zsidókkal kapcsolatos ellenséges vagy kevésbé hízelgő megjegyzések a keletkező egyház és a zsidó közösség közti történelmi konfliktusokkal kapcsolatosak. Bizonyos polémiák olyan álláspontokat tükröznek, amelyek csak jóval Jézus után alakultak ki a zsidók és a keresztények között. Alapvető jelentőségű megállapítás ez, ha bizonyos evangéliumi szövegeket a mai keresztények számára értelmezni akarunk. Mindezeket figyelembe kell vennünk, amikor felkészülünk a hittanórákra és a nagyböjti időszak utolsó heteinek, valamint a nagyhétnek a szentbeszédeire (ld. már az *Irányelvek* II. fejezetét is, újabban pedig a *Sussidi per l'ecumenismo della Diocesi di Roma*-t, 1982, 142b).

B. Másrészt világos, hogy Jézusnak küldetése kezdetétől voltak nézeteltérései korának egyes zsidó csoportjaival, köztük a farizeusokkal is (vö. Mk 2,1-11.24; 3,6 stb.).

C. Fájdalmas tény továbbá, hogy a zsidó nép többsége és hivatalos testületei nem hittek Jézusban. Ez nemcsak történelmi tény; teológiai jelentősége is van, melynek Pál próbál meg a mélyére hatolni (Róm 9-1.1).

D. Ez a tény, amely a keresztény misszió – nevezetesen a pogányok közötti misszió – kibontakozásával mind élesebb konfliktusokhoz vezetett, elkerülhetetlenül előidézte a szakítást a zsidóság és a fiatal egyház között, amelyek azóta – immár a hit szintjén – feloldhatatlan ellentétük folytán külön utakon járnak; az újszövetségi szövegek, főleg az evangéliumok szerkesztési folyamata ezt a helyzetet tükrözi vissza. Szóba sem jöhet, hogy ezt a szakadást kisebbsítsük vagy eltussoljuk; ez mindkét fél azonosságának csak ártana. Ez a szakadás azonban nem tépi szét azt a szellemi „köteléket”, amelyről a zsinat beszél (*Nostra aetate*, 4) és amelyet itt néhány szempontból meg akarunk vizsgálni.

E. Ha a keresztények elgondolkodnak ezen – és pedig a Szentírás, különösképpen pedig a *Rómaiaknak írt levél* idézett fejezeteinek fényében -, akkor sohasem feledkezhetnek meg arról, hogy a hit Isten ingyenes adománya (vö. Róm 9,12), és hogy nem ítélezhetünk embertársaink lelkiismerete fölött. Ezt világítja meg Pál, mikor arra figyelmeztet, hogy „ne kérkedjünk” a „gyökérrel” szemben (vö. Róm 11,18).

F. Különbséget kell tennünk a ma élő zsidók és azok között, akik ismerték Jézust és nem hittek benne, vagy nem hallgattak az apostolok igehirdetésére. Míg ezeknek a felelőssége Isten titka marad (vö. Róm 11,25), a ma élők teljesen más helyzetben vannak. A II. Vatikáni Zsinat tanítása szerint (*Dignitatis humanae* kezdetű nyilatkozat a vallásszabadságról) „minden embernek mentesnek kell lennie a kényszertől... mégpedig úgy, hogy a vallás tekintetében senki se legyen kénytelen lelkiismerete ellen cselekedni, se ne akadályozzák abban, hogy... lelkiismerete szerint cselekedjék” (2). Ez azon elvek egyike, amelyeken a zsinat által szorgalmazott zsidó-keresztény párbeszéd alapszik.

22. A Krisztus haláláért való felelősség kényes problémáját a *Nostra aetate* 4.pontjának, valamint az *Irányelvek és útmutatások* III. fejezetének nézőpontjából kell megközelítenünk.

Amit Jézus szenvedése folyamán ellene elkövettek, azt – a *Nostra aetate* 4. pontja szerint – nem lehet „megkülönböztetés nélkül minden akkori zsidónak vagy éppen a mai zsidóságnak rovására írni”, bár „a zsidó hatóságok és párhíveik Krisztus halálát követelték”. Továbbá: „Krisztus... mérhetetlen szeretetből és önként, az összes emberek bűneiért vállalta szenvedését és halálát.” Egyébként a Tridenti Zsinat katekizmusa azt tanítja, hogy a vétkes keresztények inkább részesek Krisztus halálában, mint az a pár zsidó, aki ott volt; ezek valóban „nem tudták, mit tesznek” (Lk 23,34), míg mi a magunk részéről nagyon is jól tudjuk (Pars 1, Caput V, Quaestio XI). Ezt a fonalat követve és ezen oknál fogva „nem szabad úgy szólni a zsidókról, mintha kárhozatra szánta vagy megátkozta volna őket Isten, és mintha ez a Szentírásból következne” (*Nostra aetate*, 4), még ha igaz is, hogy „az egyház az Isten új népe” (uo.).

V. A liturgia

23. A zsidók és a keresztények a Bibliában találják meg liturgiájuk teljes szubsztanciáját: onnan vesznek formulákat Isten ígéjének hirdetéséhez, az ígére adandó válaszokhoz, a dicsőítő imádsághoz és a közbenjáráshoz élőkért és halottakért, valamint ahhoz, hogy az isteni könyörületességhez forduljanak. Az ige liturgiája, felépítését tekintve, a zsidóságtól ered. A zsolozsmának és a többi liturgikus szövegnek éppúgy megtalálható a megfelelője a zsidóságnál, mint tiszteletreméltó imáink fordulatainak, így a Miatyánknak is. Az eucharisztikus imák szintén a zsidó tradíció mintáit követik. Mint II. János Pál (1982. március 6-i beszédében) mondta: „A zsidó nép hite és vallásos élete, ahogy azt még ma is ismerik és gyakorolják, hozzásegíthet az egyház élete bizonyos vonásainak jobb megértéséhez. Ez a helyzet a liturgiával...”

24. Ez főleg a liturgikus év nagy ünnepeinél mutatkozik meg, például a húsvétnál. Keresztények is és zsidók is megünneplik a húsvétot, a zsidók a történelem húsvétját (a peszáhót), a jövő felé mutató feszültségével; a keresztények a Krisztus halála és feltámadása által beteljesedett húsvétot, habár ebben is jelen van a végső beteljesedésre való várakozás (l. fenn 9.). A specifikus, minden egyes esetben más és más tartalmú „emlékezés” is a zsidó hagyományokban gyökeredzik. Tehát mindkét oldalon hasonló dinamika figyelhető meg. A keresztények számára ez jelöli ki az eucharisztia értelmét és irányát (vö. *O sacrum convivium* kezdetű antifona): ez a húsvét ünnepe, az átvonulásé, és mint ilyen a múlt aktualizálása, de amelyben benne van a várakozás is, „amíg el nem jön” (1Kor 11,26).

VI. Zsidóság és kereszténység a történelem folyamán

25. Izrael történelme nem fejeződik be 70-ben (vö. *Irányelvek*, III). Folytatódik, főleg a szerteágazó diaszpórában, mely lehetővé tette, hogy Izrael az egész világ előtt gyakran hősies tanúságot tegyen az egy Isten iránti hűségéről, és hogy „magasztalja Őt minden élőlény előtt” (Tób 13,4), legdédelgettebb reményeiben azonban megőrizte az atyák országának emlékét (ld. a peszáh ünnepét). A keresztényeknek feladatuk, hogy megértsék ezt a vallási kötődést, amely mélyen gyökeredzik a bibliai hagyományban. A keresztényeknek azonban nem kell e kapcsolat sajátos vallási értelmezését is elfogadniuk. (vö. *Az Egyesült Államok katolikus püspöki konferenciájának nyilatkozata* 1975. november 20-án). Ami Izrael állam létét és politikai döntéseit illeti, ezeket nem vallási alapokról kell szemlélnünk, hanem a nemzetközi jog általános elvei szempontjából.

Izrael fönmaradása (miközben oly sok ókori nép tűnt el nyomtalanul) történelmi tény, és Isten tervének egyik jele, amely értelmezést kíván. Mindenképpen meg kell szabadulnunk attól a tradicionális felfogástól, miszerint Izrael büntetés alatt álló nép, amely azért tartatot meg, hogy élő bizonyíték legyen a keresztény apologetika számára. Izrael marad a választott nép, a nemes olajfa, amelybe a vad ágakat, a pogányokat beoltották (II. János Pál, 1982. március 6-án, utalva Róm 11,17-24-re). Emlékezetünkbe kell idéznünk, hogy mennyire negatív a két ezredéves zsidó-keresztény kapcsolat mérlege. Ki kell emelni, mily hatalmas szellemi alkotóerővel párosult Izrael fennmaradása – a rabbinikus időkben, a középkorban és újkorban –, s ennek magja az az örökség, melyben sokáig mindketten osztoztunk, méghozzá olyannyira, hogy „a zsidó nép hite és vallásos élete, ahogy azt még ma is ismerik és gyakorolják, hozzásegíthet az egyház élete bizonyos vonásainak jobb megértéséhez” (II. János Pál, 1982. március 6-án). Másrészről a hitoktatásnak elő kell segítenie annak jobb megértését, hogy a zsidók 1939 és 1945 között bekövetkezett tömeges megsemmisítése és ennek következményei mit jelentenek a zsidók számára.

26. A nevelésnek és a hitoktatásnak foglalkoznia kell a rasszizmus problémájával, amely mindig szerepet játszik az antiszemitizmus különböző megnyilvánulásaiban. A zsinat a következőképpen fogalmazott ezzel a problémával kapcsolatban: „Ezenfelül, mélyen sajnálja az egyház, mely megemlékezik a zsidókkal közös örökségről, mindazt a gyűlöletet, üldözést és az antiszemitizmusnak sokféle megnyilatkozását, amely bármikor és bárki részéről a zsidók ellen irányult. Ebben nem politikai számítás vezet, hanem vallásos, evangéliumi szeretet; mint ahogy elítél minden üldözést, bárki ellen irányul is az.” (*Nostra aetate*, 4). Az *Irányelvek* így világítja meg ezt: „az egyházat és a zsidóságot összekötő szellemi kötelek és történelmi kapcsolatok elítélik az antiszemitizmus és a diszkrimináció minden formáját, lévén azok ellentétesek a kereszténység szellemével, mint ahogy ezek elítélendők önmagában már az emberi személy méltósága alapján is” (Bevezetés).

VII. Befejezés

27. A vallásos nevelésnek, a hitoktatásnak és a prédikációnak nem csupán objektivitásra, igazságosságra és toleranciára kell nevelnie. hanem megértésre és párbeszédre is. A zsidó és a keresztény tradíció annyira rokon egymással, hogy tudomást kell venniük egymásról. Minden szinten elő kell segítenünk egymás kölcsönös megismerését. Mindenekelőtt megállapítható a zsidó történelemmel és tradícióval kapcsolatos kínos tudatlanság, amelynek negatív és gyakran torz vonásai mintha sok keresztény szellemi poggyászának kizárólagos tartozékai volnának.

E tudatlanságot kívánják ezek az útmutatások megszüntetni. Így könnyebb lesz a zsinati szöveget és az *Irányelvek és útmutatások* tanítását híven átültetni a gyakorlatba.^[3]

[1] Ebben a szövegben az Ószövetség kifejezést használjuk, mert ez a hagyományos megnevezés (vö. már 2Kor 3,14), de azért is, mert az „ó” nem „ósdit” és nem is „elévültet” jelent. Mindenképpen maradandó értéke az Ószövetségnek, hogy a keresztény kinyilatkoztatás forrása, s ezt itt külön ki kell emelnünk (vö. Dei verbum, 3).

[2] A II. évszázad egyik gnosztikusa, aki az Ószövetséget és az Újszövetség egy részét mint egy gonosz isten (déliurgosz) művét elvetette. Ezt az eretnekséget erőteljesen elítélte az egyház (vö. *Iraeneus*).

[3] Franciául: *La Documentation Catholique* 67 (= 82. kötet, 1985) 733-738.

Magyar fordítás forrása: Reinhard Neudecker: Az egy Isten sok arca. Keresztény-Zsidó Párbeszéd Könyvtára 1., Magyar Keresztény-Zsidó Tanács - Mérleg, 1992, Budapest. pp.116-128.

Lásd még: Útmutatás a zsidók és a zsidóság helyes ábrázolásához a katolikus egyház igehirdetésében és hitoktatásában. Vallási Kapcsolatok a Zsidósággal Szentszéki Bizottság. (Vatikán, 1985. június 4.) = <http://www.dialogue.hu/doc/Utmutatas.htm>